

ACC. N:R M. 12221 :/.

HORNSKEDAR OCH ANDRA FÖREMÅL AV HORN!

Användning:

Matskedar av trä var allmänt förekommande hos bönderna i Gullabo under förra århundradet och även in på 1900-talet, fast dessa bo-
hag då började ersättas med dylika av metall.

Träskedarna var av två slag, trindskedar och toffelskedar. De
förstnämnda hade rund form och var en trogen kopia av 1700-talets
brännvinsskedar av silver, fast dessas smäckra form saknades, de sist-
nämnda kallades toffelskedar och liknade de vanliga silverskedarna.
Såväl det ena som det andra slagets skedar tillverkades i hemmen
av kunniga slöjdare. Särskilt kunniga slöjdare har sen länge haft
sitt hemvist i byn Hästmahult. Behövde man träskedar eller slevar
i hemmet, kunde man bara hänvända sig till någon i nämnda by, och
där fick man vad man önskade i berörda hänseende.

Träskedar gjordes i allmänhet av björk och därvid dugde inte allt
slags björk. Me^t använt då det gällde tillverkningen av träskedar
var kvistfria sötlövsbjörkar, som man kallade dem. Det är vitstammi-
ga och storbladiga björkar, som benämnes så och vanligen växa i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lupf.
86.
/

ACC. N:R M. 12221:2.

gården och öppna platser. Virket är löst och lätt att förma och vitt och ger ingen bismak.

Jämsides med träskedar användes dylika av horn, fast det var sällsynt. De var mindre än träskedarna och kom till användning i saltkar och kryddburkar. De ersatte teskedar många gånger. De var även av hemgjord beskaffenhet liksom träskedarna.

Trind- & toffelskeden användes som matskedar, då man åt ur det gemensamma fatet. Trindskeden var försedd med en liten hake vid nedre delen av skaftet, så att den som åt ur fatet kunde hänga den mot fatkanten, medan man hanterade kniven med höger hand och brödstycket med den vänstra. Gaffel användes aldrig i vardagslag förrän mot slutet av förra århundradet av gemene personer här i trakten.

Vid sekelskiftet och närmast följande decennium kan man säga var träskedarnas saga all här i trakten. De hade då ersatts av metallskedar och porslinskärl hade kommit i bruk i stället för bunkar, fat och tallrikar av trä.

Gräddskumning skedde vanligen med en toffelsked om man inte hade någon av metall. En nackdel med metallskeden var, att det lätt lade

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

2

ACC. N:R M. 12221:3,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sig ett oxidationslager på ytan efter någon tid, och en sådan sked både smakade och luktade illa. Då var den gamla träskeden bättre, för den var både lukt- & smakfri efter diskningen. De billiga metallskedarna framställdes av olika materia, som gav den ovannämnda beläggningen. De måste diskas i hett vatten och torkas väl. Silverskedar var givetvis de förnämsta, men på grund av det höga pris en sådan sked betingade kunde dylika inte köpas av de arbetande befolkningen för att användas i vardagslag.

Vid matbordet hade hushållmedlemmarna sina givna platser. Längst fram satt husbonden och så gårdens folk och därefter tillfällig arbetskraft. Männen vid ena kanten av bordet och kvinnorna vid den andra av det stora slagbordet i köket.

Att utensilier eller matbehållare medfördes av de arbetande är inte känt under de senare decennierna av förra århundradet.

I synnerhet hade man inte sked med sig under den nu nämnda tiden. Men att karlarna medförde kniv, som de vid middagen tog upp ur den stora västfickan och använde, var nog i allmänhet vanligt tidigare.

3 Endast vid ett tillfälle kan meddelaren omvittna att så skedde

ACC. N:R M. 12221: 4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

under 1890-talet, då en äldre person; "Petter möller" från L:a Glose-
bo var ^{med} under slåttern och deltog i arbetet. Vid middagen tog han
upp sin bredbladiga kniv och åt med och efter måltiden torkade
han av den och fällde ihop den och lade den i fickan. Det var en
s.k. fällkniv han använde. Utom detta enstaka fall är mig intet be-
kant beträffande användning av medhavda matbestick. Men man kan ju
därav förstå, att det var allmän sed några årtionden länge tillbaka
i tiden. Matknivarna var hemsmidda och ganska bredbladiga med runt
skaft. Mot slutet av förra århundradet gjordes de sista. Såväl knivar
som yxor smiddes i hemtrakten, och det fanns många duktiga smeder
som förstod konsten att härda stålet och ge sina verktyg skarp egg.
Utom den vanliga yrkessmeden fanns det många bland bönderna som var
duktiga smeder och smidde allt vad de behövde för såväl inom- som
utomhus.

De vanligast förekommande husgeråden av horn var snusdor, krut-
horn och fjälhorn eller koryhorn. Dessa var av hemgjord beskaffen-
het. Hornkammar och andra föremål av horn var införda till trakten.
Vävskedskroken eller skeastickan som den hette, var av trä vanligen.

ACC. N:R M. 12221:57

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

INKÖP AV HORNARBETEN.

Hornskedar och hornkammor eller andra föremål av horn som inte framställdes av någon kunnig person i hembygden, köptes av kringvandrande försäljare från avlägsna bygder. Somliga hornsaker som ex. kammar kunde man köpa hos lanthandlaren eller av kringvandrande judar. Om vävskedsförsäljare utbjöd hornarbeten är inte känt, men det är troligt. Vilket pris dessa varor betingade är svårt att precisera vid den tid det här är fråga om eller tiden före sekelskiftet.

Tillverkning av hornarbeten.

Kruthorn tillverkades av vanliga nötdjurshorn, som genom kokning gjordes mjuka och kunde formas efter en förut gjord trämodell. Modellen gjordes av ett hårt träslag och slogs in i det mjuka hornet som sedan fick torka och hårdna, varefter det behöll den givna formen. Det kapades av i spetsen och hålet vidgades så det förenades med tomrummet efter hornstickeln eller det utskjutande pannbenet. Bottenkanten jämnades och ett bottenstycke av trä sattes fast med järn- eller mässingsnitar. Mynningen formades och utsira-

ACC. N:R M. 12221:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

des, och på ena sidan skar man in ägarens initialer. Många sådana kruthorn fanns i trakten under förra århundradet och flera var förknippade med märkliga historier från jakter i de vidsträckta skogarna. En del kruthorn var synnerligen väl gjorda och vittna om ett bra formsinne hos tillverkaren.

Fjälsterhorn eller fjälhorn, som benämningen är här, gjordes i olika storlekar för smala eller vida fjälster. Till varje bondehem hörde en knippa fjälhorn förvarade i köksskåpet eller annorstädes för att ha till hands, då korven skulle stoppas eller fjäl-las, som det hette. Fjälhornet hade en höjd av 5-6 cm. och vidden var som sagt olika. Det smalare gjordes av smala horn eller övre delen av hornet och det vidare av grövre och nedre delen. Att tillverka fjälhorn var ingen större konst och något arbete med utsiring e.d. gjorde man inte. För övrigt var det så, att man vid behov lånade av varandra fjälhorn, då man slaktade och gjorde korv. Mot slutet av förra århundradet förlorade fjälhornen sin betydelse i och med att köttkvarnen med korvstoppningsapparat kom i bruk. Med den kunde man stoppa all slags korv och fjälhornet lades bort så småningom. Numera tillhör det som så mycket annat hushållets relikter, och ingen finns som tillverkar dylika ting.

6

ACC. N:R M. 12221: 7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Snusdosa av horn användes rätt allmänt. Den var liksom näverdosa oval till formen och försedd med botten av trä. Locket var trä eller horn och kunde lyftas av med en stropp. Formen fick man fram liksom vid tillverkningen av kruthorn. Den välsituerade snusaren hade inte så anspråkslös snusdosa som den av horn ansågs vara. Horndosan fann man hos den fattigare befolkningen som inte hade så god råd. Att snusa i näsan var rätt allmän bland äldre personer både män och kvinnor. De yngre använde mulbänk, och det ansågs både karlaktigt duktigt att kunna stoppa in en försvarlig nypa snus innanför läppen.

Hornskedar tillverkades också av vissa personer särskilt i byn Hästmahult. Det var mindre skedar för saltkaret e. d. Större gjordes som förut nämnts av trä.

Några andra än de här nämnda föremålen av horn förekom inte så allmänt. Kammar av horn har inte tillverkats här i orten. De som fanns var inköpta från annat håll av kringvandrande försäljare eller i någon handelsbod.

Skea-stickan, som användes då väven skedades, gjordes vanligen av trä, men om den någon gång var av horn, så var det emellertid mycket sällsynt. Horngafflar var inte kända bland allmogen och om det händelsevis fanns en dylik i ett hem vid ifrågavarande tid, så var den inköpt till orten.

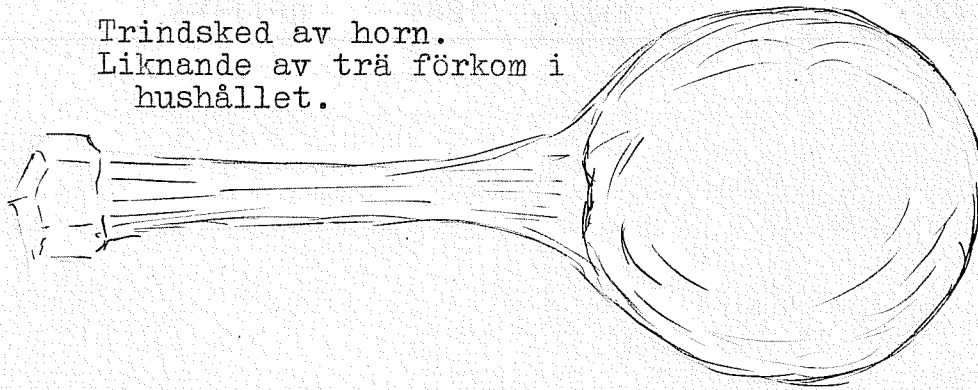
7

ACC. N:R M. 12221:8.

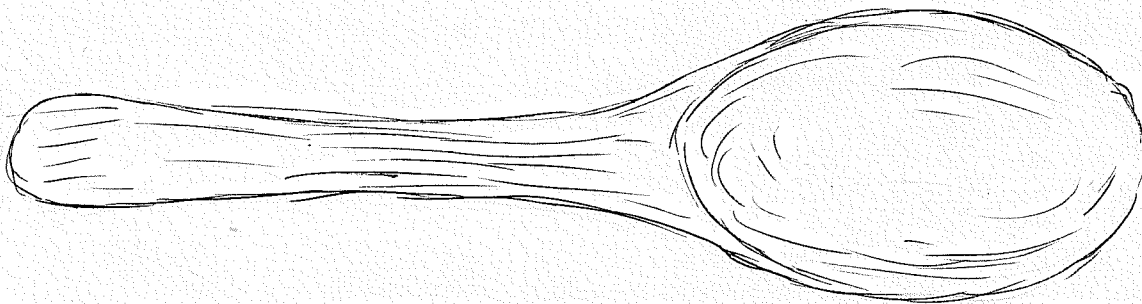
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

Trindsked av horn.
Liknande av trä förkom i
hushållet.

S.K. toffelsked av horn. Mera brukligt av trä.

Hornskedarna var något mindre än träskedarna och användes
inte så mycket i hushållet.

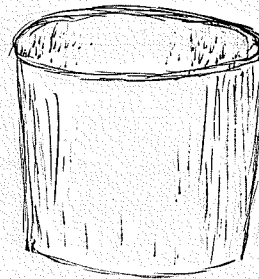

ACC. N:R M. 12221:9.

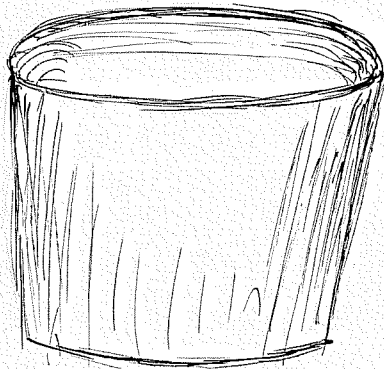
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kruthorn tillverkat av
ett större oxhorn. Längd omkr. 2 dec.

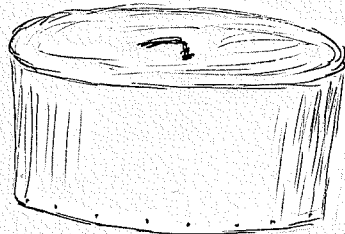
9.

Mindre fjälhornl

Större fjälhorn.

Snusdosa av horn.

Liten saltsked av horn.